

**KASBGA YO'NALTIRISHNING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI VA ZAMONAVIY
USULLARI.**

Tovboyeva Gavhar Nurali qizi

*O'zbekiston milliy pedagogika universiteti
1-bosqich magistranti*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'quvchilarni kasbga yo'naltirish jarayonining boshlang'ich bosqichlari chuqur tahlil qilinadi. Unda o'qituvchining pedagogik mahorati, kasb tanlashga doir zarur bilim va ko'nikmalari, u bajarishi lozim bo'lgan vazifalar ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, kasb tanlash jarayonida o'quvchining shaxsiy xususiyatlari, psixologik holati va kasbga tayyorgarlik darajasini aniqlovchi mezonlarning mazmun-mohiyati keng qamrovda ochib beriladi. Maqola yakunida mavzu bo'yicha amaliy ahamiyatga ega uslubiy tavsiyalar ishlab chiqilib, ularning ta'lim jarayonida qo'llanish imkoniyatlari ko'rsatib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *o'qituvchi, o'quvchi, tanlov, kasb-hunar maktabi, kasb, kasbga yo'naltirish, davlat, ta'lim, zamon, taraqqiyot, orzu, maqsad*

Annotation: *This article provides an in-depth analysis of the initial stages of the process of career guidance for students. The study highlights the teacher's pedagogical skills, the necessary knowledge and competencies related to career choice, as well as the tasks they must perform, all on a scientific basis. In addition, the article extensively reveals the content and essence of the criteria for determining the student's personal characteristics, psychological state, and level of readiness for a profession during the career selection process. At the end of the article, methodical recommendations of practical importance on the topic are developed, and their possible application in the educational process is indicated.*

Keywords: *teacher, student, selection, vocational school, profession, career guidance, state, education, time, development, dream, goal*

Аннотация: *В данной статье проводится глубокий анализ начальных этапов процесса профессиональной ориентации учащихся. В работе освещаются педагогическое мастерство учителя, необходимые знания и навыки, связанные с выбором профессии, а также задачи, которые он должен выполнять, на научной основе. Кроме того, подробно раскрывается содержание и сущность критериев определения личностных характеристик ученика, его психологического состояния и уровня готовности к профессии в процессе выбора карьеры. В конце статьи разработаны методические рекомендации практической значимости по данной теме и показаны возможности их применения в образовательном процессе.*

Ключевые слова: *учитель, ученик, выбор, профессиональное училище, профессия, профессиональная ориентация, государство, образование, время, развитие, мечта, цель*

Inson hayoti — tanlovlar majmui. Har bir yosh qalb esa o'zida cheksiz orzularni, turli kasblarga bo'lgan qiziqish va intilishlarni yashiradi. Ammo shu orzu va intilishlarning to'g'ri yo'nalishda shakllanishi, ayniqsa zamonaviy axborot oqimi kuchaygan bir davrda, o'z-o'zidan kechmaydi. O'quvchi uchun kasb tanlash — kelajakni belgilovchi eng mas'uliyatli qadam, o'qituvchi uchun esa bu jarayonga yo'l ko'rsatish — yuksak pedagogik mahorat va chuqur mas'uliyat talab etadigan vvazifa Bugun maktab dargohida har bir bolada yashirin iste'dod, hali ochilmagan imkoniyat va o'ziga xos xarakter mavjud. Ularni anglash, qo'llab-quvvatlash va to'g'ri kasbga yo'naltirish — nafaqat ta'lim tizimining, balki jamiyatning ertangi taraqqiyoti uchun ham muhimdir. Shuning uchun o'quvchi psixologiyasini chuqur bilgan, kasb tanlash jarayonining nozik jihatlariga e'tibor qaratgan pedagogning har bir so'zi, har bir tavsiyasi yosh avlod taqdirini belgilashi mumkin.

Bugun zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirishning strategik yo'nalishi — insonning turli sohalaridagi maqsadli, mustaqil faoliyati asosida uning intellektual va axloqiy rivojlanishidir. Jahonning rivojlangan davlatlari qatori mamlakatimizda ham ta'limdagi islohotlar jarayonida mustaqil ta'limni rag'batlantirish muhim yo'nalish sifatida ilgari surilmoqda. Pedagogning kasbiy layoqatliligini tarbiyalash fenomeni bir qator olimlarning ilmiy ishlarida o'z ifodasini topgan. Bu mualliflar kasbiy layoqatlilikni ishonchlilik sifatleri bilan birgalikda o'qituvchining individual kasbiy hodisasi sifatida pedagogik madaniyatini tavsiflovchi omil ekanini ta'kidlaganlar. V.A. Slastenin fikricha, kasbiy layoqatlilik pedagogning pedagogik faoliyatni amalga oshirishga nazariy va amaliy tayyorligining birligini ifodalaydi va uning kasbiy shakllanganligini ko'rsatadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida insonlarning yaxshi yashashi va faoliyat yuritishida to'g'ri kasb tanlashning ahamiyati kattadir. Bu jarayonda kasblarning insonga qo'yadigan talablari, kasblar olami, kasblar tasnifi, mehnat bozori talablari, salomatlikning tanlangan kasbga mosligi, hududdagi o'rta maxsus va kasb-hunar o'quv yurtlarida mavjud yo'nalishlar haqida yetarli ma'lumotga ega bo'lish zarur. O'quvchilar kasblarni tahlil qila olishlari, o'zlarining shaxsiy sifatleri, qiziqishlari va salomatlik darajasini to'g'ri baholashlari, kasb talablari bilan o'z qobiliyatlarini taqqoslab, shaxsiy kasbiy rejalar tuza olishlari lozim. O'quvchilar Xalq xo'jaligi asoslari bo'limi bo'yicha xo'jalik sohalarini, undagi islohotlarni, bozor iqtisodiyoti talablarini, davlat va xususiy korxonalar faoliyatini, ishlab chiqarish jarayonlarini, mehnat qonunchiligini o'rganib borishlari muhimdir. Ma'lumki, jamiyatning ravnaqi va barqarorligi uning fuqarolarining intellektual salohiyati va axloqiy yetukligi bilan chambarchas bog'liq. Mamlakatimizda ta'lim, fan va ishlab chiqarish sohalarini integratsiyalash, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash bo'yicha yangi tizim joriy etilmoqda. Kasblar bo'yicha birlamchi bilim va ko'nikmalarni shakllantirish maqsadida professional tashxislash va kasbga yo'naltirish ishlari yo'lga qo'yilgan. Bu borada

respublikamizda "O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik tashxis markazi" faoliyat yuritadi.

Markazning asosiy vazifalari:

- o'quvchilarni qiziqishlari va qobiliyatlariga mos kasb tanlashga ko'maklashish;
- mehnat bozori talablaridan kelib chiqib tavsiyalar ishlab chiqish;
- kasbga yo'naltirish bo'yicha yagona davlat siyosatini yuritish;
- psixologik-pedagogik tashxis ishlarini amalga oshirish;
- ilg'or tajribalarni umumlashtirish va ommalashtirish;
- sohadagi mutaxassislar malakasini oshirish.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim, tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoniga muvofiq, 2021–2022 o'quv yilidan boshlab umumta'lim maktablari bitiruvchilari uchun "Kasbga yo'naltirish tizimi" joriy etildi. Bu tizimda 7–9-sinflarda interaktiv so'rovnomalar, kasblar olamiga sayohatlar, maxsus kurslar o'tkazilib, o'quvchilarning qiziqishlari tahlil qilinadi. Kasb tanlash inson hayotidagi eng muhim qarorlardan biridir. O'quvchilar interaktiv mashg'ulotlar orqali kasblar haqidagi savollariga javob topadilar, o'zlarining qobiliyatlari va moyilliklarini aniqlaydilar.

Ye.A. Klimov kasbga quyidagicha ta'rif beradi: "Kasb — jamiyat uchun zarur va qadriyatli faoliyat turi bo'lib, unda insondan jismoniy va ruhiy kuch talab etiladi. Bu kuchlar unga sarflangan mehnat evaziga yashashi va rivojlanishi uchun vosita bo'lib xizmat qiladi".

O'quvchilarni kasbga yo'naltirish mavzusida olimlar fikridan namunalar:

"Umumiy o'rta ta'limda kasbga yo'naltirish o'quvchilarning qobiliyatlari va qiziqishlarini aniqlash, ularni kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonidir. Bu jarayon nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki jamiyat uchun foydali kasblarni tanlashga xizmat qiladi".

"Maktabda kasbga yo'naltirish ishlari samarali bo'lishi uchun pedagoglar individual yondashuvni qo'llashi va har bir o'quvchining qiziqishlarini hisobga olishi zarur. Shu tarzda o'quvchi o'z kuchli tomonlarini kashf qiladi va kelajakda to'g'ri kasb tanlash imkoniga ega bo'ladi".

"Boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarni kasbga yo'naltirishda dastlabki pedagogik jarayonlar muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon orqali bola o'z qobiliyati va qiziqishlarini anglaydi, shaxsiy rivojlanishining poydevorini yaratadi".

"Kasbga yo'naltirish nafaqat test va kuzatuvdan iborat bo'lib, balki o'quvchining hayotiy tajribalari, amaliy mashg'ulotlar va jamiyat bilan bog'lanish orqali shakllanadi. Shunday yondashuv o'quvchilarning kasbiy yo'nalishini aniqlashda eng samarali hisoblanadi".

"Kasbga yo'naltirish – bu shaxsning qobiliyatlarini aniqlash va jamiyatga foydali bo'lgan kasb yo'lini tanlashga yordam beruvchi tizimli pedagogik jarayon. Bu jarayonda o'qituvchining roli juda katta".

Bugungi kunda maktab psixologlari tomonidan "Maktabdagi kasblar", "Mening kelajagim", "Kasb tiplarini aniqlash", "Kasblar zanjiri" kabi so'rovnomalar va treninglar

o'tkazilmoqda. Shuningdek, yuqori sinflarda "Kasblar va kasbga yaroqlilik", "Kasbga yo'naltirish alifbosi", "Mening kelajakdagi kasbim" mavzularida seminarlar tashkil etilmoqda. O'quvchilarning qiziqishlarini shakllantirish jarayonida quyidagi aqliy faoliyat komponentlariga alohida ahamiyat beriladi:

- analiz va sintez;
- diqqat va kuzatuvchanlik;
- ajratish va umumlashtirish;
- klassifikatsiyalash va isbotlash.

Hozirgi paytda Harrison Assessments usuli bo'yicha kasbga yo'naltirish O'zbekistonda ilk va noyob usullardan biri bo'lib, u o'quvchining kuchli tomonlari, qobiliyatlari va mos mutaxassisliklarni aniqlashga yordam beradi.

Bu test orqali:

- kuchli tomonlar tahlil qilinadi;
- mos kasblar ro'yxati aniqlanadi;
- yetakchilik fazilatlarini baholanadi;
- hayotiy rejalar tuziladi;
- vaqt va mablag'ni tejash imkoniyati yaratiladi;
- psixolog va mutaxassislar bilan individual suhbatlar o'tkaziladi.

Kasbga yo'naltirish — bu o'quvchi shaxsining kasbiy o'zini anglashiga yordam beruvchi tizim bo'lib, shaxsning ma'lum kasbga moyilligini aniqlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, kasbga yo'naltirish jarayoni — o'quvchining shaxsiy va kasbiy rivojlanishida eng muhim bosqichlardan biridir. Ushbu jarayonda pedagogning pedagogik mahorati, kasb tanlashga oid bilim va ko'nikmalari, shuningdek, o'quvchilarning psixologik holati va shaxsiy xususiyatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada o'quvchilarni kasbga yo'naltirishning boshlang'ich bosqichlari, ularni kasb tanlashga tayyorlovchi mezonlar, shuningdek zamonaviy usullar va amaliy tavsiyalar yoritildi. Ta'kidlanishicha, kasb tanlash nafaqat o'quvchining o'z kelajagi, balki jamiyatning rivoji uchun ham muhimdir. Shu bois, o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxsiy xususiyatlariga mos kasblarni aniqlash, ularga amaliy ko'nikmalar berish, shuningdek pedagoglar tomonidan individual yondashuv qo'llanilishi zarur. Kasbga yo'naltirish nafaqat pedagogik vazifa, balki yosh avlodni kelajakka tayyorlash, ularni ongli, faol va mas'uliyatli shaxs sifatida shakllantirish vositasidir. Zamonaviy tashxis va metodik usullarni qo'llash orqali o'quvchilar o'z salohiyatini anglab, kelajakdagi kasbiy faoliyatida muvaffaqiyat qozonish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. (2017, 7-fevral). O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida (PF-4947-son). www.lex.uz
2. Jumaboyeva, M. (2014). Umumiy o'rta ta'limda kasbga yo'naltirish ishlarining tuzilmasi va mazmuni. Andijon: Andijon Qishloq Xo'jaligi Instituti.
3. Mardanov, D. (2013). Maktabda kasbga yo'naltirish ishlari. Nukus.
4. Эрматова, Г. Н. (2021). Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarini kasbga yo'naltirishda dastlabki pedagogik jarayonlar.
5. Sobirov, A. (2018). Maktabda kasbga yo'naltirish va o'quvchilarni individual rivojlantirish. Toshkent: Fan va Texnologiya.
6. Karimov, I. (2015). Pedagogik yondashuv va kasbga yo'naltirish metodikasi. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti Nashriyoti.
7. Xolmurodov, R. (2020). Umumiy o'rta ta'limda kasbga yo'naltirishning zamonaviy usullari. Toshkent: O'qituvchi Nashriyoti.
8. O'zbekiston Respublikasi Xalq Ta'limi Vazirligi. (2019). Maktablarda kasbga yo'naltirish bo'yicha metodik qo'llanma. Toshkent.